

1904.

РІЧНИК VII.

ТОМ XXVIII.

КНИЖКА X.

ЗА ЖОВТЕНЬ

ЗМІСТ.

П. А. КУЛІШ:	
Словце до земляків....	1
До Німців.....	2
ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ:	
Над морем.....	3
В. КРАВЧЕНКО:	
Чад.....	5
М. ДЕРЛИЦЯ:	
Поратували.....	38
МОДЕСТ ЛЕВИЦЬКИЙ:	
Куди соколи літають, туди ворон не пускають	42
ЛЕВ ЛОТОЦЬКИЙ:	
Прокіп Чіпчик.....	54
Л. ГІРН:	
I. На стації.....	68
II. Гару.....	71
КАТУЛЬ МАНДЕС:	
Жмуток незабудьок ...	77
ОКТАВ МІРБО:	
На стрічу щастю.....	81
П. ГРАБОВСЬКИЙ:	
Із англійських поетів... ..	86
—	
І. ФРАНКО:	
Соціальна акція, соціаль- не питанє і соціалізм ..	1
ВОЛОДИМИР ГНАТЮК:	
Єретик між москвофі- лами.....	24
СИН УКРАЇНИ:	
Азіятські люди.....	38
І. ФРАНКО:	
Новини нашої літератури	43
П. ВІЛЛЯРІ:	
Ірредентизм.....	50
Хроніка і бібліографія....	55

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИ КОЧАН
ЗДА

ЛІТЕРАТУРНО-
НАУКОВИЙ
ВІСТНИК

ЛЬВІВ.

З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ
ВІСТНИК.

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

Редакційний комітет:

Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський,
др. Іван Франко.

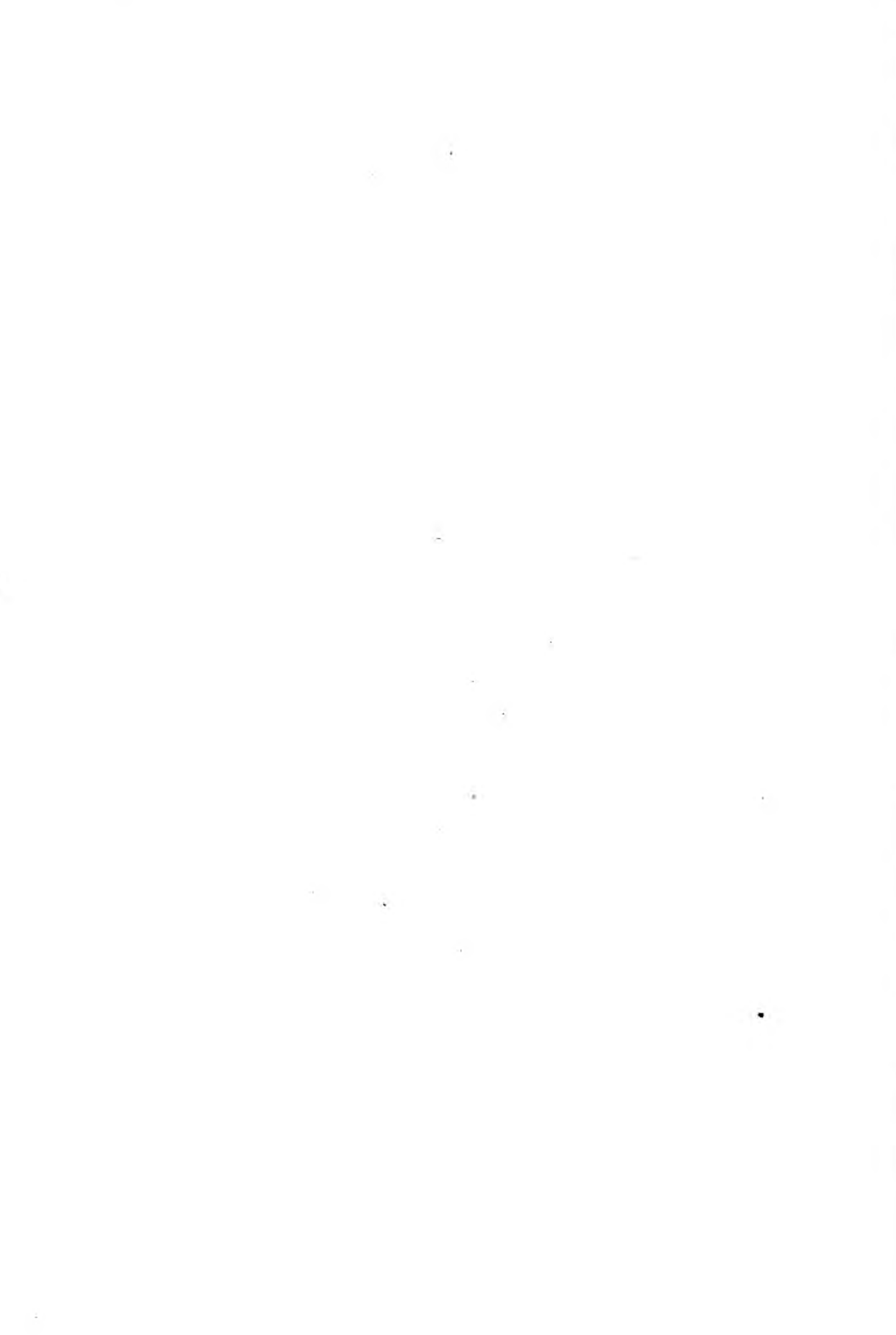
За редакцію відповідає: Володимир Гнатюк.

РІЧНИК VII. ТОМ XXVIII.

У ЛЬВОВІ, 1904.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

S91.7455

LIN

v.7

no. 10-12

Зміст двадцять восьмого тому.

За жовтень, падолист, грудень 1904 р.

стор.

I. Поезії.

П. А. Куліш: Словце до земляків	1—2
До Німців	2—3
Василь Пачовський: Над морем	3—5
П. Грабовський: Із англійських поетів	86—88
Андрій Паращак: Із поезій I—II	89—90
Леонід Грота: Байки I—III	90—92
Адам Асник: Із поезій I—IV	183—184
Наш альбом	185—188
Із поезій Й. В. Гете: Новий Павзій і його квіт- ківниця	259—264

II. Повісти, новелі, драми.

В. Кравченко: Чад	5—37
М. Дерлиця: Порагували	38—41
Модест Левницький: Куди соколи літають, туди ворон не пускають	42—53
Лев Лотоцький: Прокіп Чіпчик	54—67
Максим Олійник: От тобі школа	92—94
Грицько Кернеренко: Цілюще зілля	85—99
Орищин: Б горальні	100—103
Ів. Калениченко: Лихо за лихом	103—122
Іван Охримович: Чари	123—134
Гр. Коваленко-Коломацький: З Кавказу на Україну	135—144
Евгенія Ярошинська: Гість	188—191
О. Цєя: Про кохання горлиці	192—193
Ольга Коренець: Нещасний випадок	194—196
Олександр Журбенко: На просторі	197—202
Невідомий: До фабрики	203—207
Олександр Катренко: Біля золота	208—224
Теофіль Окуневський: Ігрец	225—229

	стор.
Л. Гір: I. На стаці	68—71
II. Гару	71—76
Катуль Мандес: Жмуток незабутьок	77—80
Октав Мірбо: На стрічу щастю	81—85
Новочасна польська сатира	145—162
З дороги	163—171
Юрій Карасек: Миліттин гай	172—175
Володислав Оркан: Костка Наперський	176—182
Леонід Андреев: Пропасть	230—242
Артур Шніцлер: Анатоль перед шлюбом	143—259

III. Література, наука, штука.

Іван Франко: Соціяльна акція, соціяльне питане і соціялізм	1—23
Володимир Гнатюк: Бретик між москвофілами	24—37
Син України: Азіятські люди	38—42
Іван Франко: Новини нашої літератури	43—49
Іван Кревецький: Київське історичне товариство Нестора-літописця	65—72
М. Лозинський: З сучасного робітницького руху	73—100
	169—197
Non Severus: Шевченко і критики	116—129
Іван Франко: Подуви весни в Росії	141—168
М. О.: З українських розрухів	198—203
В.: Два ювілеї	204—207
Д. Лукіянович: Євгенія Ярошинська	208—213
—	
П. Віллярі: Ирредентизм	49—54
П. Ваглер: Новітні вигади в старині (Конець)	101—115
—	
До збирачів етнографічних матеріалів	214—217

Хроніка і бібліографія:

1. З літератури і науки	55—57, 130—133, 218—223
2. Нові книжки	57—64, 133—137, 223—227
3. З громадського життя	138—140, 229—231
4. Театр і штука	64, 227—228
5. Некрольоги	137—138, 228—229
6. Оголошеня	140, 231
7. Від редакції	63

К О К О Р О.

3 япанських оповідань Лафкедія Гірна.*)

1. На стації.

Семий день шестого місяця 26 Меїджі.

Вчора приніс телеграф звістку, що в Фудуока зловлено знаного злочинця, якого й пересилають до Кумамато: його очікують із полудневим поїздом. Комісар поліції з Кумамато висланий до Фудуоку, щоби привезти арештанта.

Чотири роки тому вдер ся до одного дому при „Улиці Борців“ сильний злодюга; налякавши мешканців дому, він перевязав їх, а опісля забрав із собою не мало дорогоцінностей. Вправді поліційні агенти арештували його рівно в добу по випадку, злодюга не встиг навіть збути захарапченого добра. Та коли його вели до комісаріату, він розірвав кайдани, вихопив від поліціянта шаблю, зарубав його і втік. Від того часу аж до останніх днів і слід застив по ньому.

Недавно якоеь відвідав припадково фукуокеську тюрму поліційний агент із Кумамато і побачив там між арештантами чоловіка,

*) Оце оповідання взяті з книжки Кокоро англійського письменника Лафкедія Гірна (Lafcadio Hearp, Kokoro. London, 1896). Автор Англієць, що родив ся на Корфу. Перед десятима роками приймив він япанське горожанство і перейменував ся іменем Койдзумі Якомо. Знаний япановід, професор япанської літератури в університеті в Токіо, Базіль Чемберлен, висловляє ся так про твори Л. Гірна: »Наукова точність не лучила ся мабуть ніколи з такою ніжністю і вшуканою красою стилу. При читаню сих глибоко оригінальних нарисів ми пізнаємо в повні справедливості думки Р. Вагнера: alles Verständnis kommt uns nur durch die Liebe«. (B. Chamberlain. Things Japanese, ст. 60—61).

якого фізіономія врізала ся в фотографічною докладністю в його голові.

— Хто се? — спитав він надаграча.

— Злодій, — відповів той; — він сидить у нас під іменем Кусабэ.

Тоді агент підійшов до Кусабэ і сказав: — Твоє імя не Кусабэ. Намура Тейчі, ти відповіш за убійство в Кумамото.

Відкритий злочинець признав ся до всього.

Я пішов разом із величезною юрбою на стацію, аби подивити ся на злочинця. Я надіяв ся почути й побачити вибухи обурення; я побоював ся навіть, аби не прийшло до насильства: убитого поліціянта любили в гóроді, його кривні очевидно мусять бути між цікавими, а юрба в Кумамото не відзначаєть ся особливою лагідністю. Я був певний навіть, що застану на місці зміцнений відділ поліції. Та мої здогади не оправдали ся.

Поїзд станув, як і все серед шуму і гамору, суетні і шляпаня деревляних гетів*) та окликів хлопят, що продавали япанські газети і кумамотеську лімонаду. Ми чекали пять мінут, поставивши перед штахетками. Нараз з'явив ся арештант; поліціянт провадив його до фірточки. Се був чоловік із диким поглядом, із низько спущеною головою; його руки були звязані ланцюжком. Арештант і поліціянт задержали ся при фіртіці; народ товпив ся, але мовчав. Тоді комісар крикнув:

— Сушхара сан! Чи є Сушхара О-Кібі?

Маленька, кругленька жіночка з дитиною за плічми, що стояла біля мене, відповіла „гай“! і прoderла ся крізь юрбу. То була вдовиця убитого; дитина за плічми — його син. На знак руки комісара юрба розступила ся і подала ся назад, немов бажачучи зробити місце для арештанта і сторожі. На вільнім просторі, просто проти убійця, стояла жінка з дитиною. Запанувала жертва тишина.

Тоді комісар обернув ся не до жінки, але безпосередно до дитини. Він говорив тихо, але так виразно, що я міг спіймати кожде його слово.

— Дитя! Ось тут сей чоловік, що чотири роки тому назад убив твого батька. Тебе не було ще тоді на сьвітї; ти лежав під серцем твоєї матери. Нема в тебе батька, що любив би тебе,

*) Сандалів.

а винен тому ось сей чоловік. Поглянь на нього (комісар торкнув рукою підбородок арештанта і остро підбив йому голову в гору так, що той підніє очі), вдивись у нього, хлопчино, вдиви ся добре! Не бій ся. Тобі трудно, але то твій обовязок. Поглянь на нього!

Хлопчина зирнув із за плечий матери широко отвореними, видно наляканими очима; параз почав він хлипати; опісля показали ся в нього сльози, але він послужно і цильно вдивлював ся без упишу в судорожне лице убійника.

Люди в юрбі неваче перестали дихати. Я побачив, як лице арештанта викривило ся, як він, не вважаючи на кайдани, упав на коліна, вдарив головою об землю і в пориві жалю ридаючим захриплим голосом, що розривав серце, почав кричати:

— Прости! Прости! Прости мені, дитинко! Не зі злости я зробив... одурів від страху... хотів спасти себе. Якого зла я допустив ся, якого зла! Велике, невисловлене лихо я спричинив тобі! Та тепер за свій гріх іду на смерть. Хочу вмерти... рад умерти! Пожалуй же мене, дитинко, пожалуй... прости мені!

Хлопчина плакав тихо, як перше. Комісар підвів на ноги арештанта, що заточував ся; німа юрба розступила ся на право і на ліво, роблячи місце для проходу. Потім, зовсім несподівано, підняли ся довкола голосні хлипаня. І коли побіч мене промайнули бронзові лица стражників, я побачив щось, чого ніколи не бачив... що могли побачити лиш колись нечисленні особи... чого я мабуть більше ніколи не побачу... Я побачив сльози на очах у япанського поліціанта.

Юрба розійшла ся, а я лишив ся сам, заглублений у думках про сю подію та про незвичайну мораль, яка впливала з неї.

Тут довершив ся суд, що карав, що не знав співчутя... Тут у розпуці заговорила совість, благаючи перед смертю тільки прощення. І тут були люди — можливо найнебезпечніші в околиці, коли попадуть у лють — люди, що все зрозуміли, що всім були зворушені, що задовольли ся жалем і стыдом, і були повні не пімсти, але великого болю за гріх... і то — завдяки простому, глибокому знанню трудностей життя і слабостей людської природи.

Та найбільше значучим — тому, що се характеристичне для сходу — було те, що призив до жалю був зроблений при помочи батьківських почувань убійника, при помочи могутнього почування любови до дітей, яка володіє в незвичайній мірі душею кожного Япанця.

Є переказ, буцім то найславнійший з японських розбишак, Ішікава Гойомоц, закравшись якомсь нічю в дім, аби вбивати і грабити, був очарований усміхом немовляти, що простягло до нього рученята; Ішікава почав забавляти маленьку істоту і так забавився з нею, що пропустив принагідну хвилю для довершення задуманого злочину.

Оповідане правдоподібне. Поліційні справозданя подають річично випадки співчуття до дітей з боку професіональних злочинців. Кілька місяців тому назад був наведений місцевими газетами страшний випадок убійства, де була вирізана ціла родина. Сім осіб підчас сну буквально посікано на шматки; та серед тої маси тіл поліція звайшла маленького хлопчину, цілком не торкненого, що самітно повзав по калюжах крові. Конечно треба було признати, що убійники, які рубали на право і на ліво, не мало доклали заходів, аби не рушити дитини.

2. Г а р у.

Гару виросла в родиннім крузі; її виховували згідно з тими давніми поглядами, що пособляють витвореню одного з найсимпатичнійших типів женщины, коли будь відомих світови. Домашнє вихованє вляло в неї таку сердечну простоту, таку натуральну грацію рухів, послушність і свідомість обовязків, які подіблеш тільки в Японії. Душевні прикмети, якими визначала ся дівчина, були надто шляхотні і гарні для суспільства з новим укладом життя. Таке вихованє навряд може бути розумне супроти навичок сучасного суспільства, та воно удержуєть ся ще в виді пережитка. Ся дівчина, зі своєю ніжною душею, була підготовлена до того, аби безумовно слухати свого чоловіка. Вона не сміла під ніяким видом зраджувати заздрости, обиди або гніву, хоч би навіть обставини природно й викликали ті почуваня; вона мусіла поборювати блуди свого пана простою ласкавістю і лагідністю. Словом, від неї вимагано по просту чогось надирродного: бути ідеалом лагідности і самовідреченя. І їй удалось би мабуть осягнути се, але тільки в відношеню до чоловіка однакового походження, обережного, здібного відгадувати її почуваня, ніколи не порушати їх до болю. Гару вийшла з лїншої родини, як її чоловік; мабуть він не був її варт, тому що не вмів оцінити гаразд її. Вони побрали ся за мо-

лоду; зразу бідували, опісля поступенно розбогатіли: муж Гару був добрим робітником. Деколи здавалось їй, що як вони були біднійші, чоловік любив її більше; а жінки помиляють ся рідко в таких річах.

Вона до сеї пори шила йому біле й одежу, а він розпоряжав ся її шитєм. Вона догоджувала йому у всім, помагала йому вдягати ся і роздягати ся, укладала все в своїм маленькім домику так, аби йому було вигіднійше; коли він ранком виходив на роботу, вона чаруючо прощала ся з ним і так само витала його вечером. Його приятелів приймала вона з особливою увагою. Господарку вела незвичайно економічно і рідко просила для самої себе чого будь, що вимагало грошей. Та їй і не треба було журити ся про себе; муж був щедрий і любив бачити її гарно одітою: одягнувшись, вона мала вид блискучого срібlistого метелика, прикрашеного складками власних крил, і муж любив брати її тоді з собою до театру і в иньші місця для розривки. Вона товаришувала йому по прогуляках, коли весною цвили мідгали і вишні, а літніми почачи увихали ся в п'тьмі сьвітячі мушки, або осіню, коли каштан покривав ся багровим румянцем. Иньшим разом вони пробували цілий день спільно в Майко, на березі моря, де сосни вигинають ся, як дівчата в танцю; або ходили по обіді до Кіомідзу, до старого-старого дому, де все видавало ся сном, що переносив душу чоловіка на п'тьсот літ назад: і великий тїнистий гай, і високі дерева і пісня потока, зимного, прозорого, що вибивав ся з кам'яного заглиблення, і непереривне квилінє невидимих флетів, що звучало м'якко старинним напівом, у якому чути було ласкавість спочкою з переходом у сум, видніло золотаве сьвітло, що губило ся в синяві над диском замираючого сонця. З виїмком тих коротких прогульок Гару рідко коли виглядала поза поріг свого дому: її родина і кривні мужа жили далеко, в иньших провінціях; знайомих відвідувала вона рідко і охочо лишала ся дома, займаючись складанем букетів для ванькира і маленького вівтарика, де стояли боги, або прикрашуванем кімнати, або годованем золотих рибок у саду в ставку, що випливали на верх води, скоро лиш спостерегли її.

У Гару все ще не було немовляти, що внесло би в її жите радість або горе. Не вважаючи на свою причіску замужньої жінки вона мала вид зовсім молодой дівчини. Вона була по давньому проста як дитина, і се -- поминувши її вмілість у ріжних дрібницях,

так впливало на її мужа, що він часто обертав ся до неї з просьбою, дати йому пораду в поважнім ділі. В таких хвилях її серце мабуть ліпше, ніж її гарненька головка, давало відповідь: несьвідомо вона приходила до постанов, що все показували ся правильними. Пять літ жила вона з мужем щасливо. За цілий сей час він був так уважливий до неї, як лише може бути уважливим молодий Япанець — купець, який відчуває, що його жінка обдарована делікатнішою натурою від нього.

Та опісля стали несподівано його відносини до неї холодні. Се зайшло так несподівано, що в неї не було й тіни сумніву: причини були иньшого роду від тих, яких може побоювати ся бездітна жінка.

Вона почувала себе безсилою відкрити правду і старала ся доказати сама собі, що корінем усього — її недостаточна уважливість до мужа і до вложеного на неї обовязку. Дармо питала вона свою незакаламучену совість, дармо старала ся вона всіми силами подобати ся чоловікови. Він оставав усе таким самим. Він не говорив їй образливих слів, хоча вона й прочувала за його мовчанкою заглушене бажане казати їх. Япанець, що належить до більше або меньше інтелігентної класи, рідко буває нечемний, вульгарний або брусоватий зі своєю жінкою на словах. Звичайно більше або меньше освічений чоловік відповість усе ласкаво, навіть на докори жінки. Япанський кодекс вимагає такого чемного відношеня від кожного мушчини. Своєю дорогою, чутлива і самолюбна Япанка не допустить простаковатого поведженя з собою протягом довшого часу; горячийша натура кінчить навіть самовбійством ізза якогонебудь простакуватого слова, киненого їй у хвилі гніву; а таке самовбійство накладає на ціле дальше жите чоловіка печать нечести. Та єсть-же лютейші річи від слів і незавіднійші: нехтуванє і байдужність із наміром викликания заздности. Япанська женщина незвичайно вправна в тім зглядї: вона не сьміє виявити почуваня заздности; одначе заздність сильнійша від усякої науки: вона так само стара, як любов і так само довговічна. Під маскою байдужности переживає Япанка ті самі почуваня, що й її західно-європейська сестра. Вона так само чекає нераз і не може дочекати ся кінця вечірної візити, відходу веселих гостей, коли в кінці вона останеть ся одна, полишена сама собі, своєюму горю.

У Гару були причини бути заздрісною, та вона була за великою дитиною, аби бистро відкрити їх, а служниці занадто лю-

били її, аби наводити її на гадку. Звичайно чоловік Гару проводив свої вечери в її товаристві, дома або дебудь поза домом, але все разом із нею. А тепер кожного вечера він виходив сам один. Зразу під видом якихось справ, а опісля і без виду, і навіть не говорив, коли вернеться домів. В самій річці він був штучно зловлений у заставлене на нього сильце: закрадчивий шепіт гейші поломив його волю, а усьміх ослінив його очі. Вона далеко не була так гарна, як його жінка, але виправна в знаню ткати паутину чутливих мрій, що огортала слабих людей чим раз більше й більше, поки не приходив час ганьби й загибелі. А Гару не знала нічого. Вона не підозривала біди, доки дивне поведене її чоловіка не ввійшло в звичай; тай тоді догадала ся вона лише по тім, що її гроші стали явно переходити в чужі руки. Він ніколи не сказав би їй, де проводить вечери, а вона бояла ся спитати його — він міг би подумати, що вона задрісна. Намість того щоб заявити свої почування словами, вона стала така ласкава до нього, що розумийший чоловік покмітив би все. Та він по давньому мовчав і говорив лише про справи. І по давньому виходив вечерами. Неприсутність його ставала частійшою і довшою в міру того, як слабля його свідомість. Гару була навчена того, що добра жінка повинна не спати по ночах вичікуючи приходу мужа. Вона так і поступала; нерви напружували ся хоробливо і охоплена лихорадкою, вона терпіла на безсонність, якої не улєксувала самотність, бо служниці відходили звичайною порою і вона оставала ся сама зі своїми думками. Лиш раз повернувши незвичайно пізно муж сказав їй: „Мені по просту неприємно, що ти так довго не спиш задля мене. Не думай очікувати мене на другий раз!“ Тоді думаючи, що він у самій річці міг би бути огірчений її поведенем, вона усьміхнула ся ласкаво і сказала: „Мені не хотіло ся спати і я не змучена. Най поважаний не журить ся мною“. Тоді він перестав цілком думати про неї, утішивши ся, що може покористувати ся її власними словами; і швидко після того не приходив цілу ніч. Те саме повторило ся і на другу ніч, а потім і третьої ночи він не прийшов. Остатній раз він не вернув навіть до сніданя і тоді Гару зрозуміла, що настане пора, коли її обовязок, обовязок жінки наказує їй говорити.

Вона перечекала його цілий ранок, хвиля за хвилею, лякаючись за нього, побоюючись за себе; і в кінці вона дізнала ся про те лихо, що здібне глибоко зранити серце жєнщини. Її вірна

служниця сказала їй дещо, а про решту вона сама догадала ся. Вона захорувала, хоча не пізнавала того. Вона чула тільки, що вона зла, самолюбно зла, за спричинене їй терпінє, за те люте, проникливе, дратуюче терпінє. Настало полудне, а вона сиділа й думала, як би більш самовідречено висловити те, що наказував їй обовязок, перші слова докору, що ніколи не виходили з її уст. Нараз серце її стиснуло ся, як би від удару, все потемвіло перед очима і захитало ся, немов у головокружнім вітрі: вона почувала скрип коліс куруми*) і голос служниці, що кликнула: „Поважаний вернув!“

Вона кинула ся до дверей, на зустріч, дрожачи всім тендітним тілом немов у лихорадці, побоюючись виявити свій біль. Він здригнув: замість звичайного привіту з усміхом на лиці — вона вхопила своєю дріжучою рукою шовкові складки на його груди і гляділа йому в лице очима, які немов розшукували хоч краплинку почувая, і пробувала говорити, але могла вимовити лиш одно слово: „Аната?“**) Майже в тій самій хвилі її слабенькі пальці розпростували ся, очі розтворили ся з дивною усмішкою і швидше, ніж він міг її піддержати, вона впала. Він хотів піднести її. Та в ніжній істоті буцім щось обірвалось. Вона вмерла.

Дивували ся очевидно не мало, плакали, безпотрібно прикликали до неї і притьмом бігали за докторами. А вона лежала бліда, спокійна, прекрасна; горе і обида щезли з її лица і вона усміхала ся, як під вінцем.

З найблизшого шпиталю прикликано двох докторів, — військових лікарів япанської армії. Вони ставили прості, різкі запити, що обнажували душу чоловіка, її нуто. Опісля вони виявили чоловікові правду, холодну і остру, як виточене вістре... і полишили його самого з мертвою.

Знайомі дивували ся, чому він не став сьвященником, — що було-б доказом пробудженої в кінці совісти.

Тепер він сидить у себе в склепі між паками кіотоського шовку і прегарними виробами Осака... серйозний, мовчазливий. Слуги вважають його добрим паном: він ніколи не буває брусоватий з ними. Часто працює по пілих ночах; переніс ся до иньшого дому. В гарненькім домі, де жила Гару, поселили ся чужі люди. Властитель ніколи не заходить туди. Він боїть ся може побачити рухливий

*) Курума, дженрікша — каритка, яку тягають намісь коний люди. **) Ти.

привид, що рве цвітки, або пахляєть ся з грацією іріса до золотих рибок у ставку. Та де він не був би в мовчазний час відпочинку, він чує її присутність: вона тихенько шиє у його голов, прасує і складає в пишні складки гарненьке платє, в яке він одягав ся, аби зраджувати її. Буває й так, що серед найгорячіїших хвиль звичайного робітного житя шум і суєтня замирають у просторім склепі, перед його очима бліднуть і щезають ідеографи рахункової книги і роздаєть ся слабій, жалібній голосок, якого боги не хотять утихомирити, — в тишині свого самітного серця він розріжняє лиш одно слівце, що звучить як питанє: „Аната?“

Переклав Зв.

